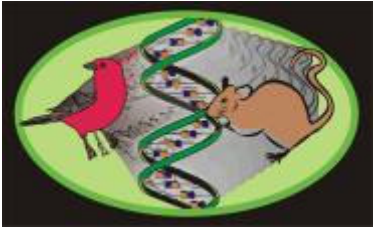

Molekulární ekologie

Co je molekulární ekologie?

Uměle vytvořený obor vymezený technickým přístupem.

Na ekologické problémy hledá odpověď pomocí molekulárních metod.

Pracuje na úrovni genom, jedinec, populace, skupina populací.

Je to vlastně aplikovaná populační genetika.

Proč používat molekulární metody v ekologii?

Často nelze jinak

paternita – páření často skryté a nemusí vést k oplození

identifikace z trusu, chlupů - pohyb jedinců skrytě žijících druhů

izolace populací – nemusí být zřejmá

počet migrantů – nelze sledovat naráz všechny jedince

Nicméně

- Molekulární ekologie je překvapivě kompaktní

- Je populární

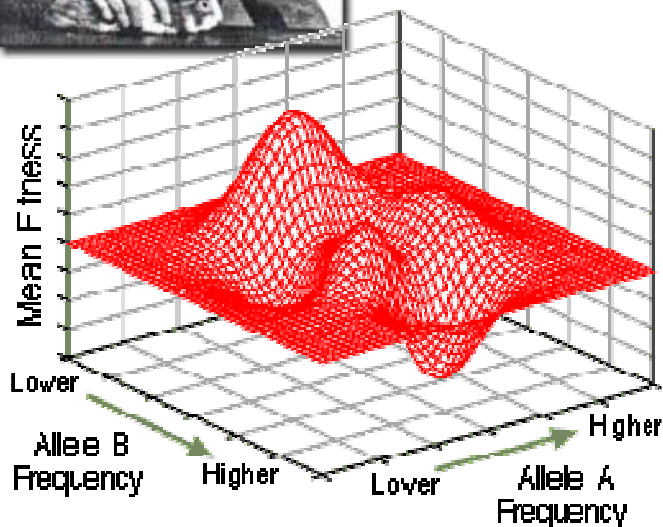
- Vyšly učebnice,
již několik let vychází časopis *Molecular Ecology*
- Na řešení velmi odlišných problémů používá obdobné metody
(často i obdobné alternativy – difuzní x koalescenční přístup)
- Snad se dá tedy i přednášet

Vychází z populační genetiky

- Slavní zakladatelé moderní syntézy, třicátá léta
- Matematické modely spojující genetiku a evoluční teorii

Sewall Wright
adaptivní krajina

Ronald
Fisher

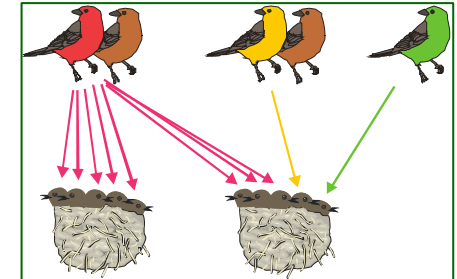
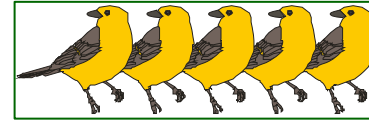
J. B. S. Haldane

Konkrétní příklady

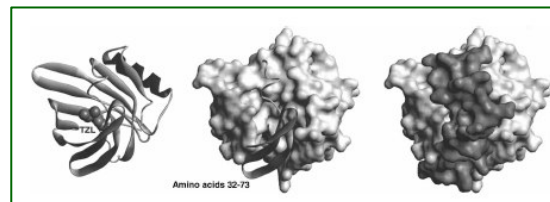
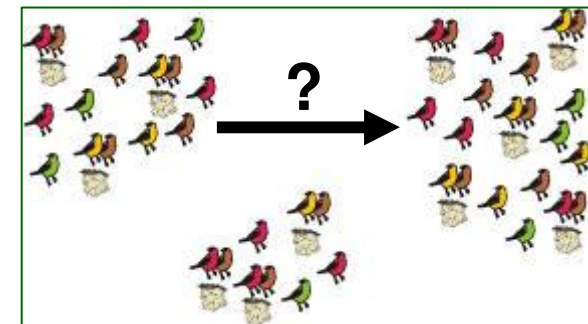
- Příbuznost (neutrální znaky)

- identita (stopy stejného jedince, klony)
- paternita, vzdálenější příbuzní
- vztah populací (izolovanost, výměna migrantů)
- fylogeografie (historie šíření)
- hybridizace, hybridní zóny

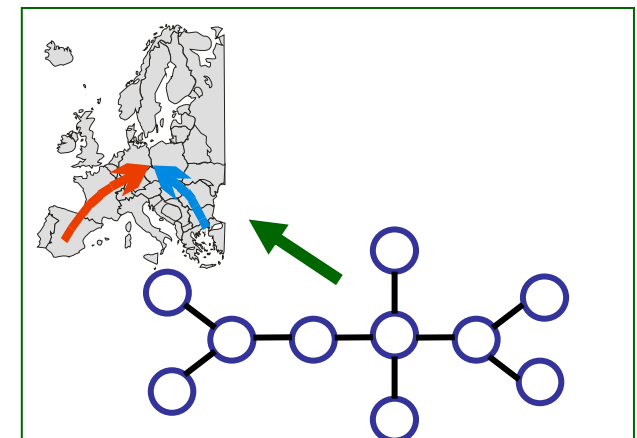
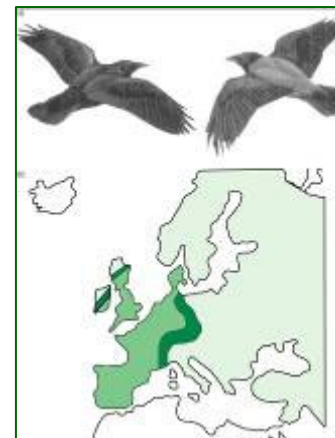

- Geny pod selekcí

- MHC, MUP, ABP, reprodukční proteiny
- geny pro zbarvení

- Genetická historie člověka, Ochranařská genetika

Metody

- **historie:**

alozymy, RFLP, DNA fingerprinting

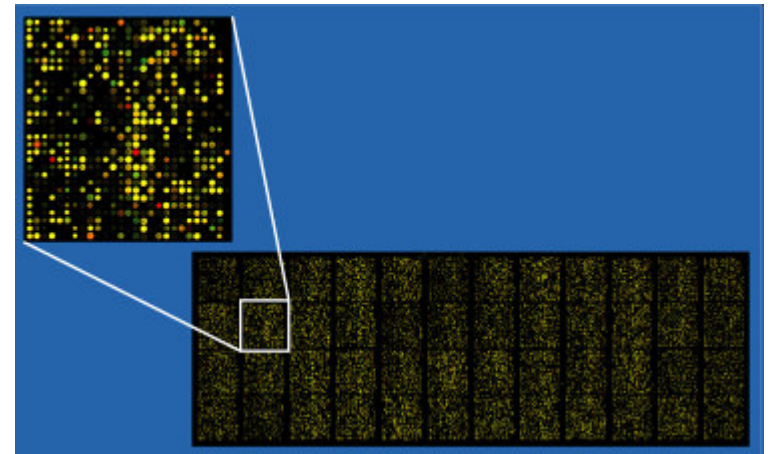
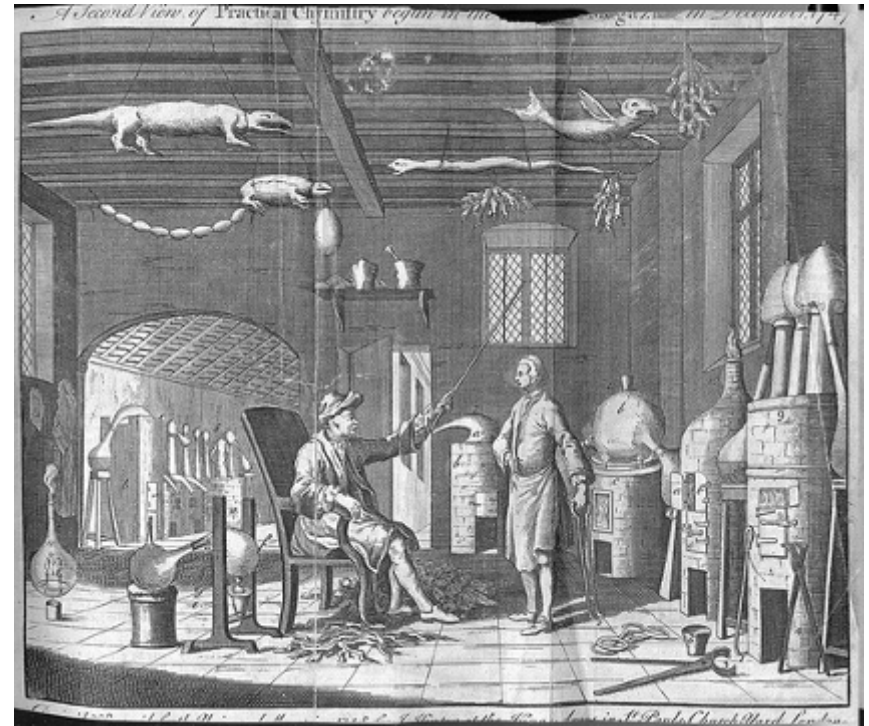
- **dnes převážně:**

sekvence, mikrosatelity, SNP

DNA → PCR → sekvenátor

- **Budoucnost, vlastně už přítomnost:**

mikrochipy? Celé genomy?

PCR

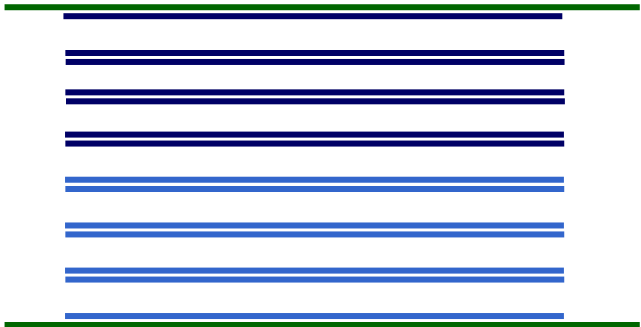
Polymerase chain reaction

(jak z málo DNA udělat hodně)

Ochlazení – nasednutí primerů

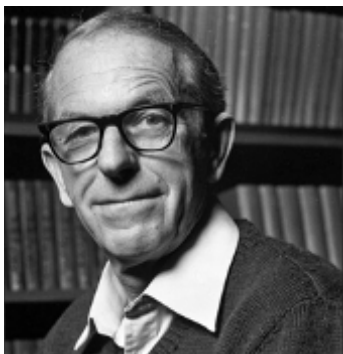
72 °C vznik nových fragmentů

95 °C denaturace

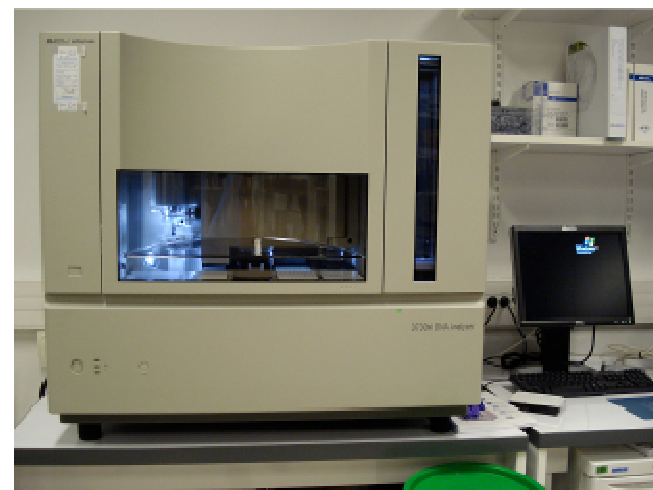
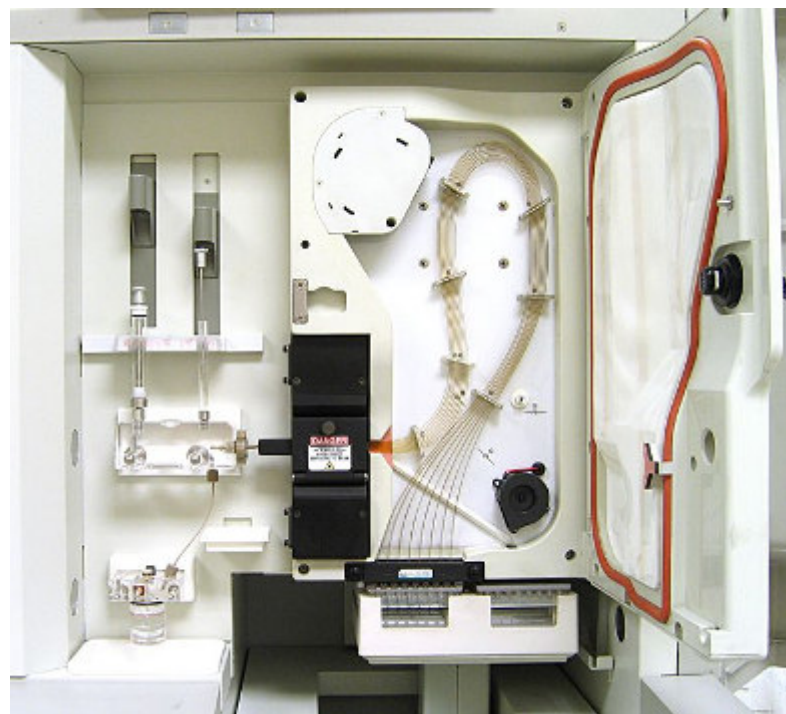

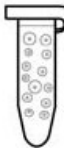

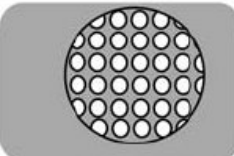
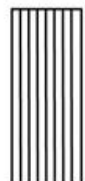
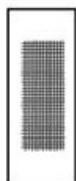
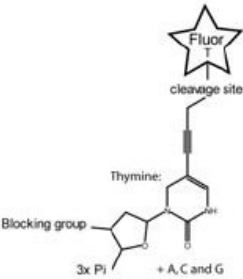
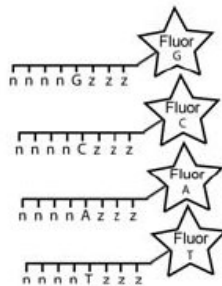
Sekvenování

- **Sangrova dideoxy metoda**
- Sekvence délky 500 – 1000 bp
- 4 kapiláry - destička s 96 vzorky za noc
- Jsou i sekvenátory s 96 kapilárami

„Next generation“ sequencing

	454 pyrosequencing	Solexa SBS sequencing	Agencourt / ABI SOLiD polony sequencing
All methods ligate single, randomly sheared DNA molecules to support			
DNA support	 25–36 μm bead	surface of flow cell 	 ~1 μm bead
Amplification	 emulsion-phase PCR	 <i>in situ</i> PCR on solid surface	 emulsion-phase PCR
Sequencing surface	 1 600 000 well plate one bead per well	 8-channel flow cell clusters of DNA randomly located	 Single slide imaged in panels beads random
Sequencing chemistry	<p>Nucleotide incorporation</p> <p>↓</p> <p>PPI</p> <p>ADP + Sulfurylase</p> <p>ATP</p> <p>Luciferin Luciferase → light</p> <p>pyrosequencing</p>	<p></p> <p>Thymine: Blocking group 3x Pi + A, C and G</p> <p>reversible-terminator sequencing by synthesis</p>	<p></p> <p>Fluor G Fluor C Fluor A Fluor T</p> <p>Ligation of sequence-specific labeled oligos</p>
Sequence detection	Chemiluminescence (one channel)	Fluorescence (four channel)	Fluorescence (four channel)
Read length and number	100–400 bp > 2 x 10 ⁵ reads	35 bp ~ 4 x 10 ⁷ reads	25 bp (paired) > 10 ⁷ reads

Co může být zdrojem DNA?

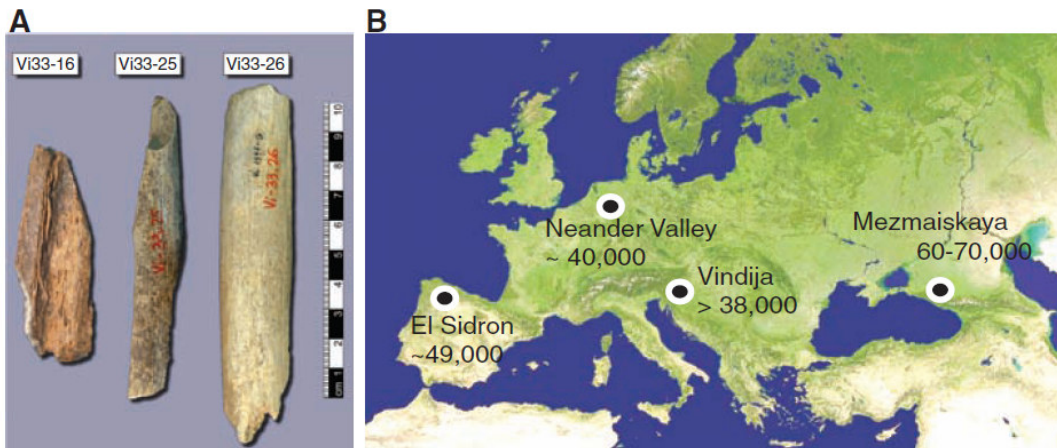
- Obecně jakékoliv živé a často i vysušené nebo zmrzlé buňky s jádrem
- Kromě tkání (optimální je slezina) lze použít např. krev, bukalní stěry, trus, vytržené peří nebo chlupy, zbytky blan z vajíček, svlečky, obsah žaludku...
- S klesající kvalitou a kvantitou však roste riziko kontaminace!

Fosilní DNA

- Neandrtálci, mamuti, hmyz v jantaru
- Stáří až desítky tisíc let
- Výhodou je nízká teplota (zmrzlá půda)
- Vyžaduje to speciální přístup (specielně vybavenou laboratoř)
- Vysoké riziko kontaminace
- DNA poškozená → většinou jen krátké sekvence mitochondriální DNA

- Dnes projekty na celé genomy
- Neandrtálec
- 5 kompletních mtDNA genomů 2009
- První verze celého genomu 2010
- <http://www.eva.mpg.de/neandertal/index.html>
- Zřejmě občasné křížení

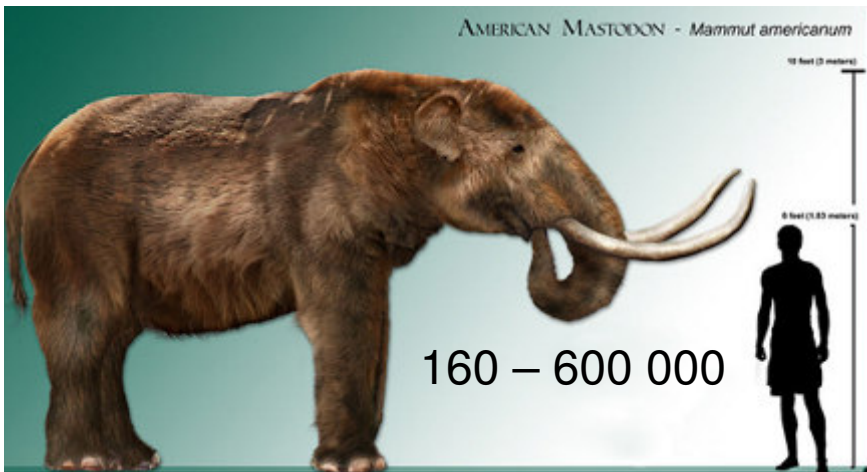

Fig. 1. Samples and sites from which DNA was retrieved. **(A)** The three bones from Vindija from which Neandertal DNA was sequenced. **(B)** Map showing the four archaeological sites from which bones were used and their approximate dates (years B.P.).

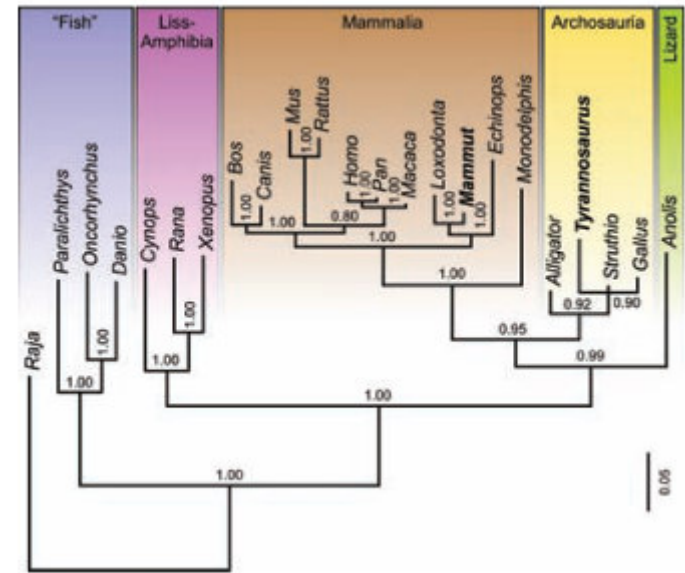
68 milionů let

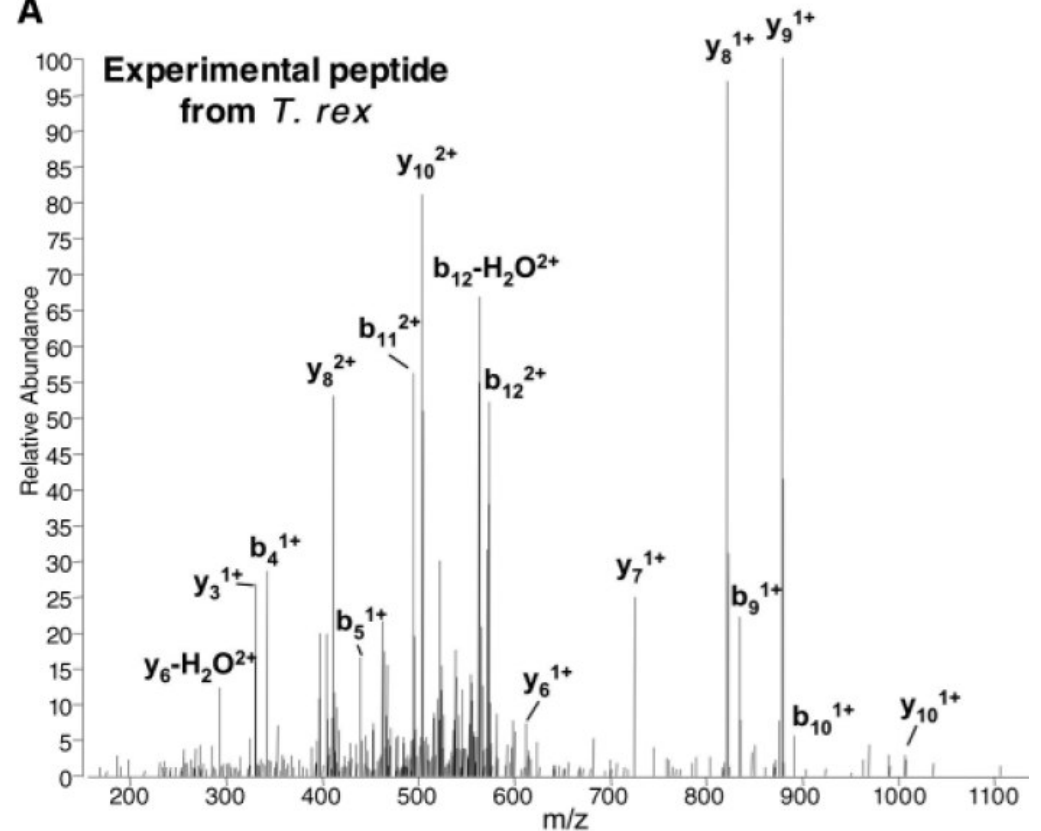
Mastodon and T. rex

- Hmotnostní spektrometrie
- Přímá sekvence proteinů

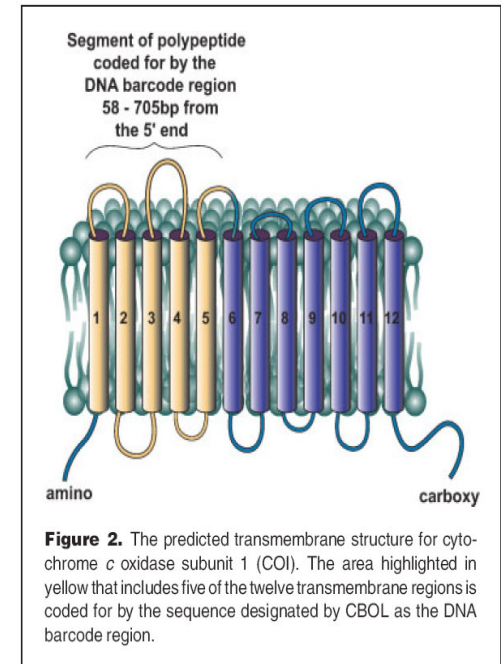
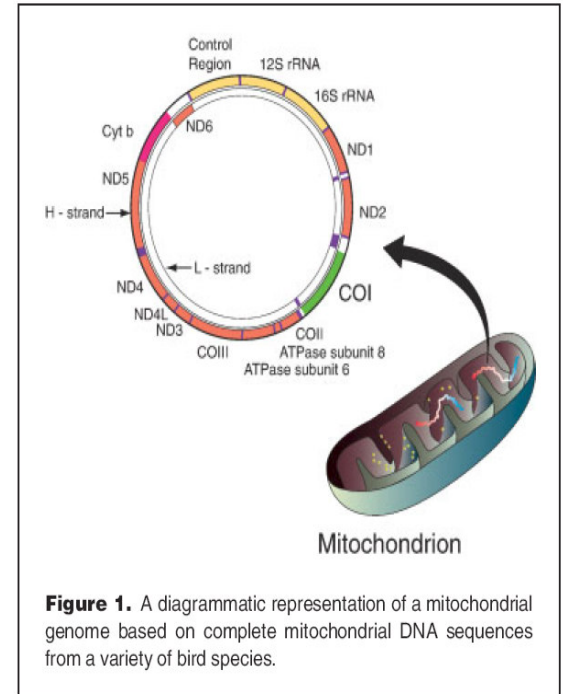
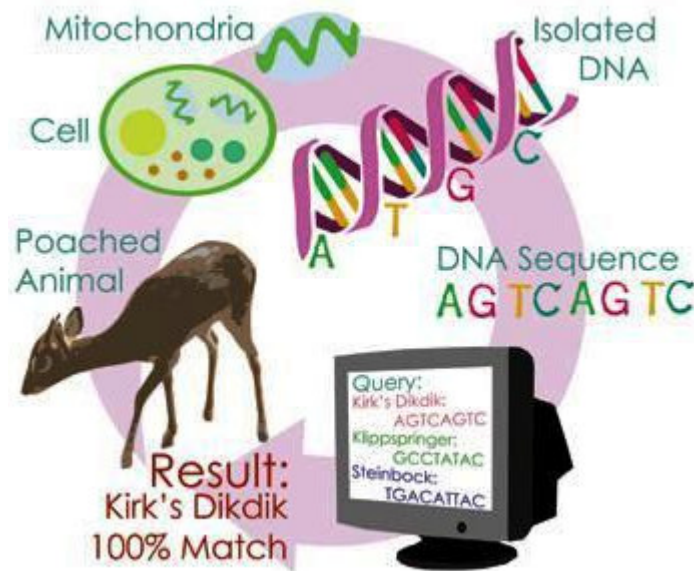

A

Identifikace druhu

- **DNA barcoding**
  - taxon identification using a standardized DNA region
- **COI**
- (rostliny – jiné geny)

Janzen et al 2009

- Costa Rica
- 3 500 druhů morfologicky determinovaného hmyzu
- 100 000 jedinců
- COI
- Jen 1% druhů nelze rozlišit dle sekvencí
- Chyba v zařazení do druhu - nulová

- Kryptické druhy
- Liší se ekologickými nároky

Soumračníci *Hesperiidae* z jednoho mimetického okruhu určeni jako samostatné druhy pomocí barcodingu.

Jejich housenky

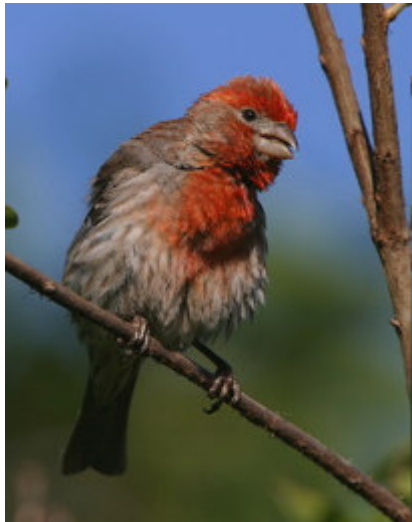

Morfologicky podobní oligofágní lumčiči rodu *Apanteles* rozdělení do druhů dle barcodingu a jejich hostitelé

DNA barcoding – další využití

Určení druhu, potravy, parazitů...

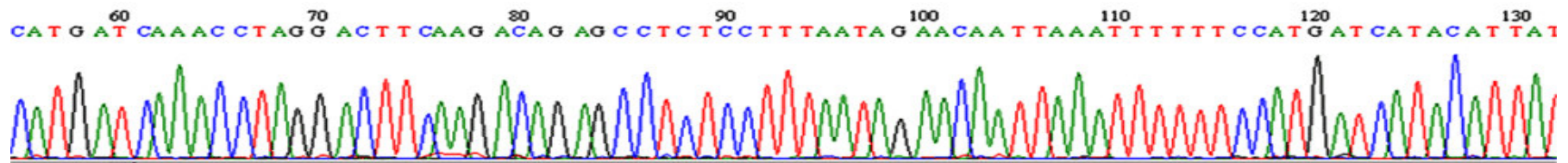
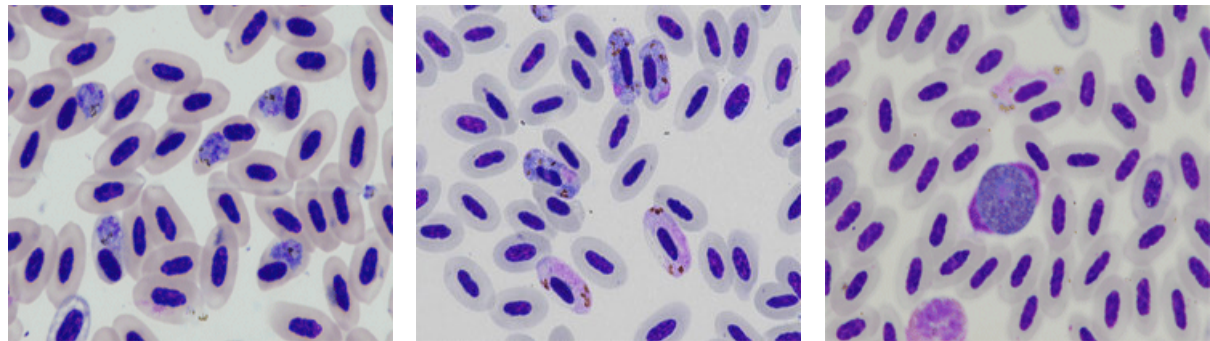

Ptačí „malárie“

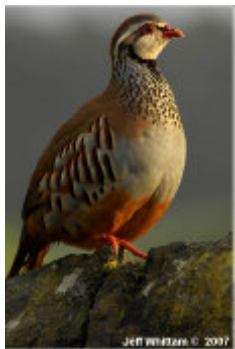
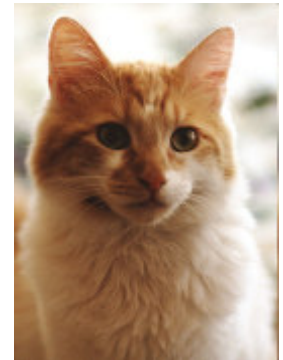
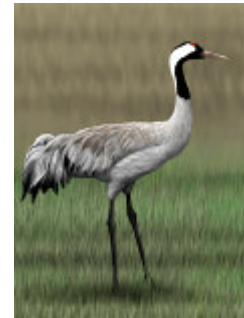
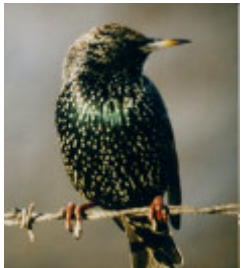
Haemoproteus, Plasmodium, Leucocytozoon

DNA z ptačí krve, primery specifické pro parazity

→ sekvenování a určení linií (druhů) parazitů

Alcaide et al. 2009
Arthropod bloodmeal

Komár pisklavý
Culex pipiens

Určení potravy z trusu

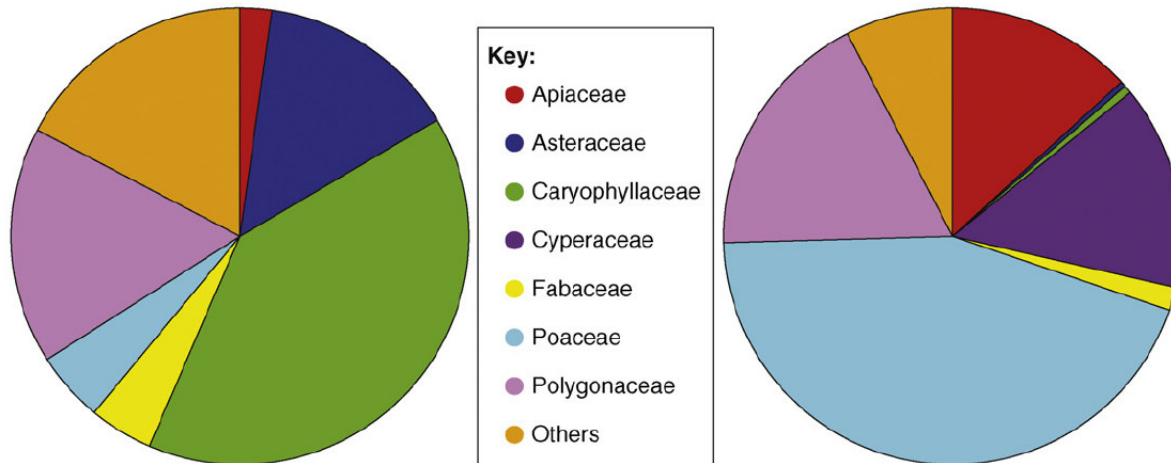
Deosai National Park, Pakistan

Golden marmot

Brown bear

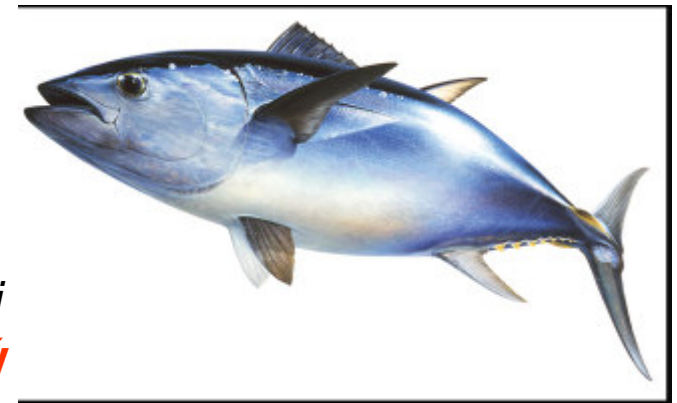

Valentini et al.

Lowenstein et al. 2009
Sushi a tuňáci

Tuňák bílý
Thunnus alalunga

Tuňák australský
Thunnus maccoyii
kriticky ohrožený

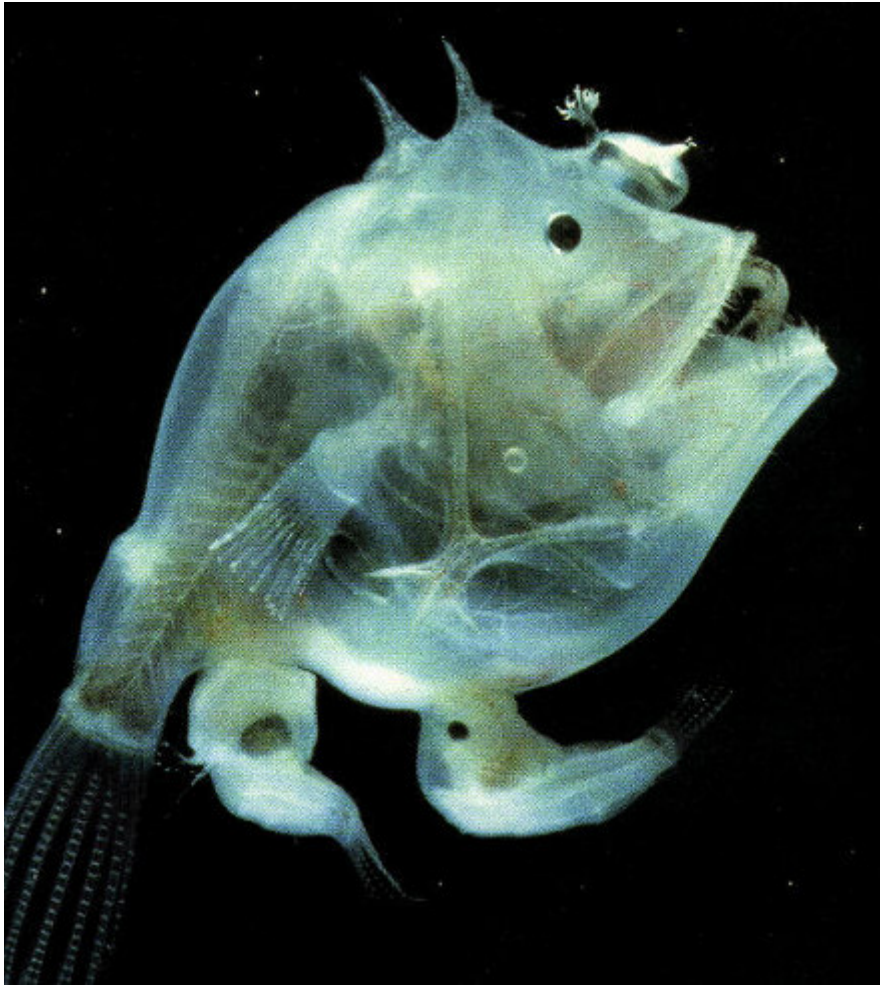
Pamakrela temná
Lepidocybium flavobrunneum
při požití za syrova možné zdravotní problémy

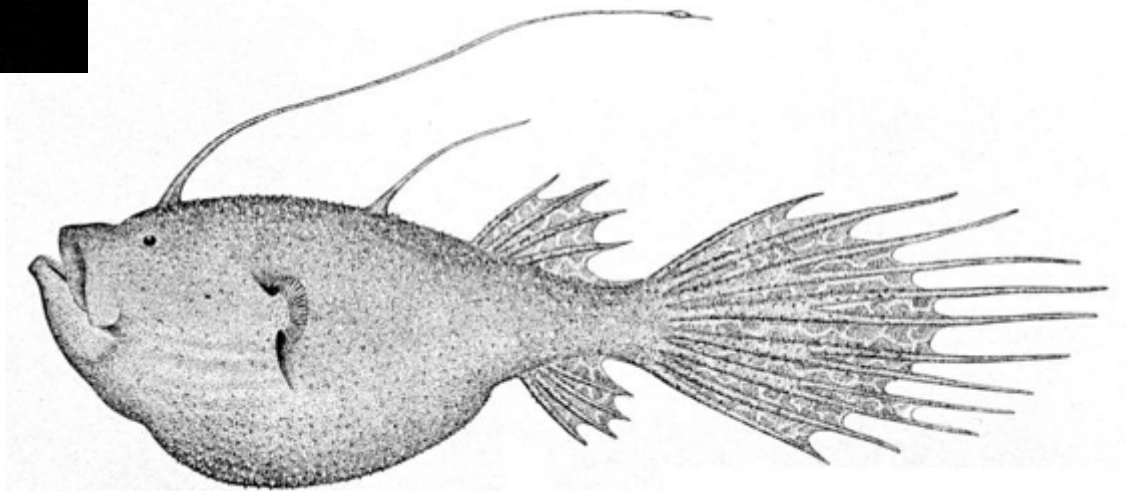
Genetické chiméry

- organismy složené z buněk s různými genotypy

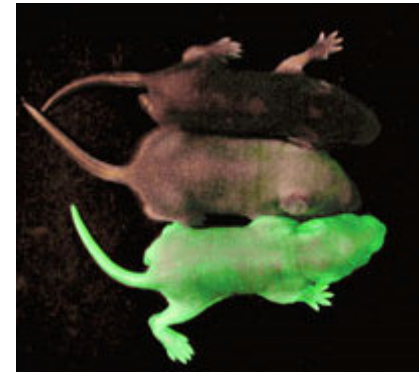
Přiostlí samci
hlubokomořských ryb
napojení na krevní
oběh samice

Lidé

- Matka a ještě nenarozené dítě:
- Průnik embryonálních erytroblastů a volné DNA přes placentu u člověka
- (pohlaví dítěte před narozením lze určit i pomocí PCR sekvencí typických pro Chr Y, jako templát periferní krev matky)
- Potkani – buňky embrya až v mozku

Lydia Fairchild

Nik

*Chang a Eng
(šňní Thajsko)
arozeni 1811
spoustu dětí*

Fúze embryí u člověka
– zřejmě celkem běžná věc

(heteropaternal superfecundation 2.4%)

→ jiný genotyp vaječníků či spermií a somatických tkání

Blaschko's lines

Lydia Fairchild

Určení rodičů

(analýza paternity)

kachny

- Neinvazivně
- Genotyp matky z peří v hnízdě
- Genotypy mláďat z blan z vylíhlých vajec
- Zjištění vnitrodruhového hnízdního parazitismu
- Dohledání hnízd parazitických samic
- Opakované hnízdění
- Rekonstrukce genotypů otců
- Zjištění extrapárových paternit

Ambystoma maculatum axolotl skvrnitý

Myers & Zamudio 2004

- **Jde to i bez matek**
- Vnitřní oplození
- Spermatofony
  - Samec klade 20 – 40
  - Samice sebere 15 - 20
- 30 – 200 vajec ve snůšce
- 2 – 8 samců na snůšku

Cryptomys damarensis

Burland et al. 2004

- Kolonie, i více než 40 jedinců
- Množí se jen 1 samice (královna) a 1 až 2 samci
- Mark-recapture → minimální disperze a výměna mezi koloniemi
- Laboratorní experimenty → inbreeding avoidance
- Vysvětluje to, proč se množí jen královna?
- 11 kolonií, mikrosatelity, RELATEDNESS
- Královna má mláďata i se samci, kteří nejsou v kolonii
- V kolonii často nepříbuzní jedinci opačného pohlaví
- Inbreeding avoidance nestačí k vysvětlení sociality
- Dominance královny

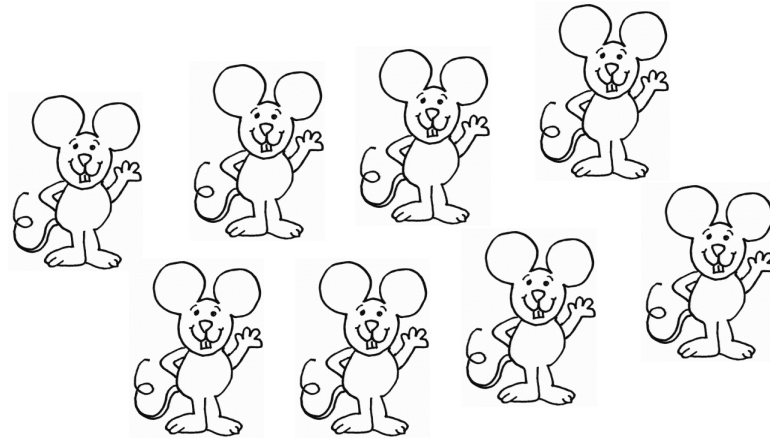

Analýza populační struktury

Jak vznikají rozdíly?

- **Ideální panmiktická populace**

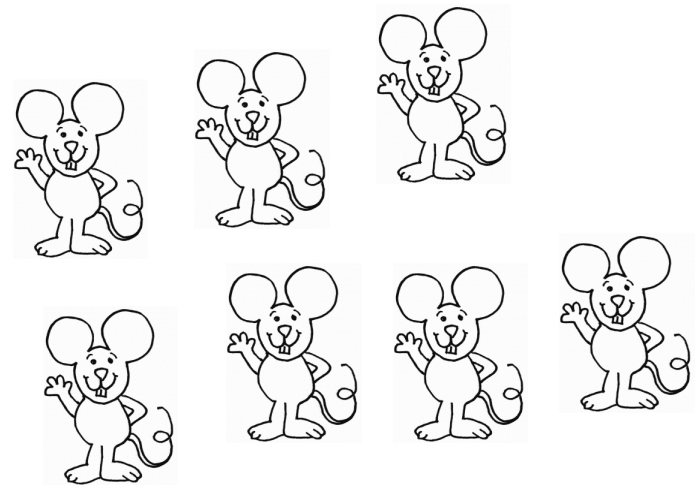
- Jedinci se mohou navzájem křížit se stejnou pravděpodobností

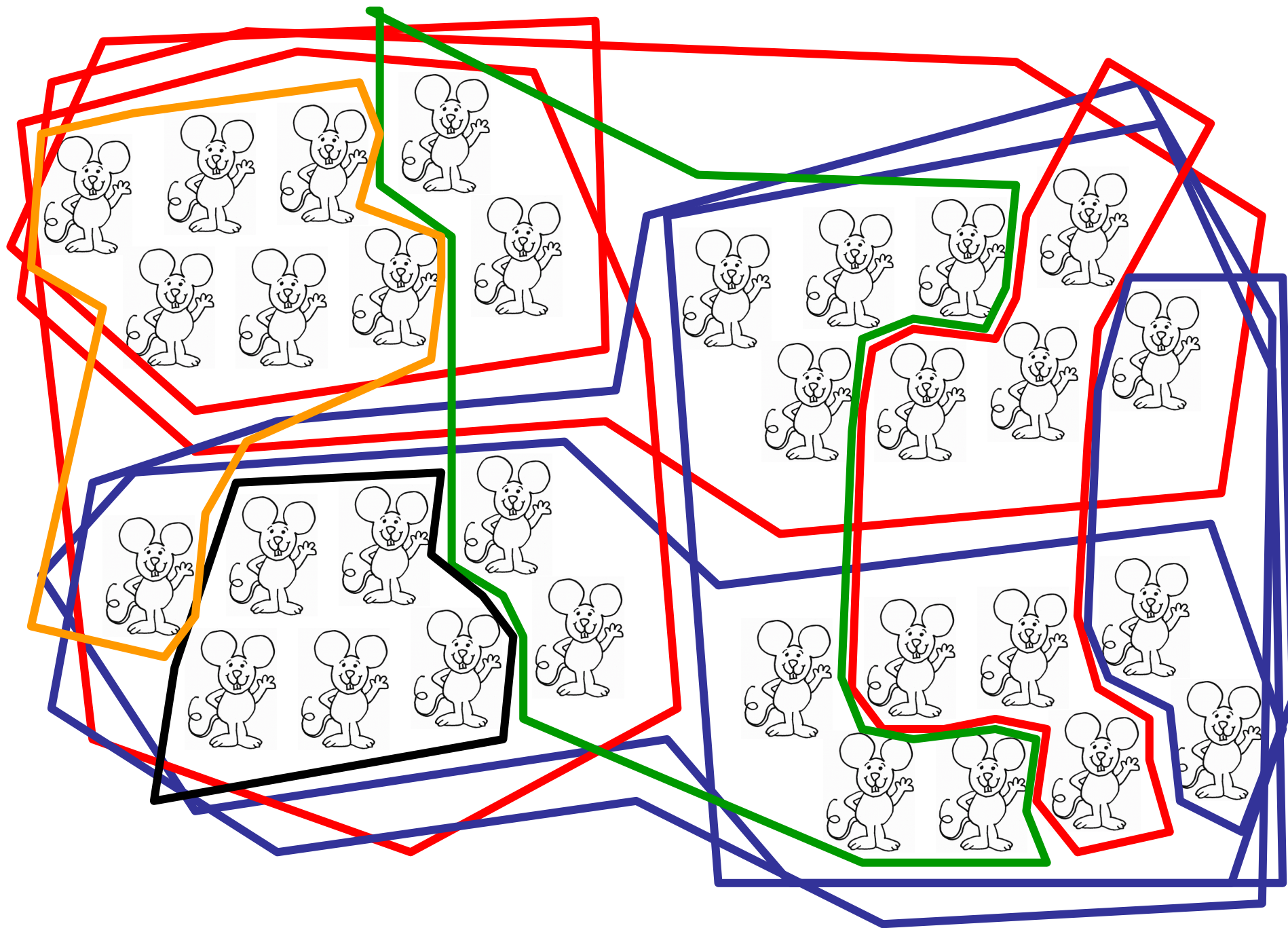

- **Realita**

- Pravděpodobnost závisí na vzdálenosti, bariérách...
- Extrémně i nulová pravděpodobnost

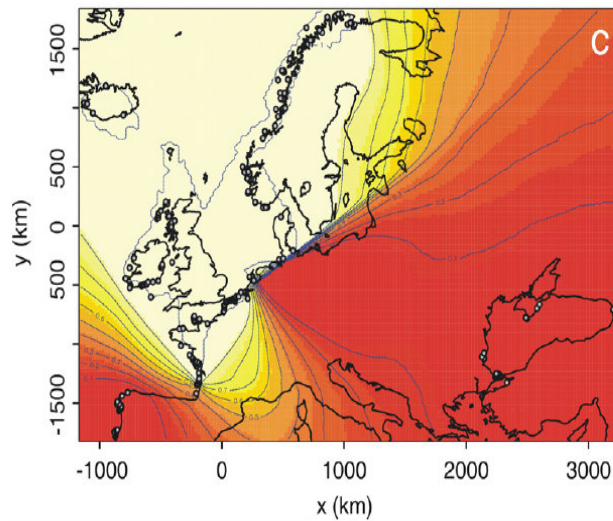
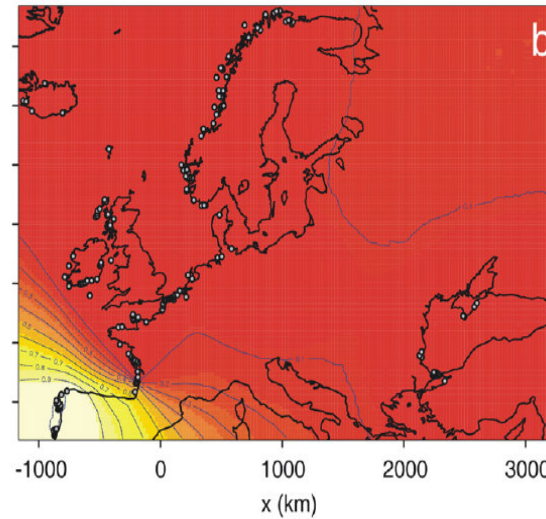
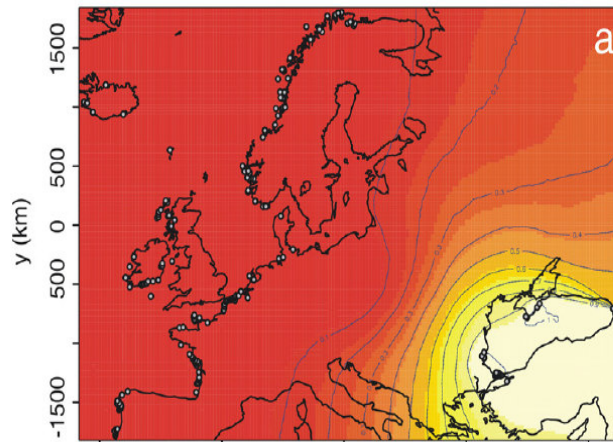
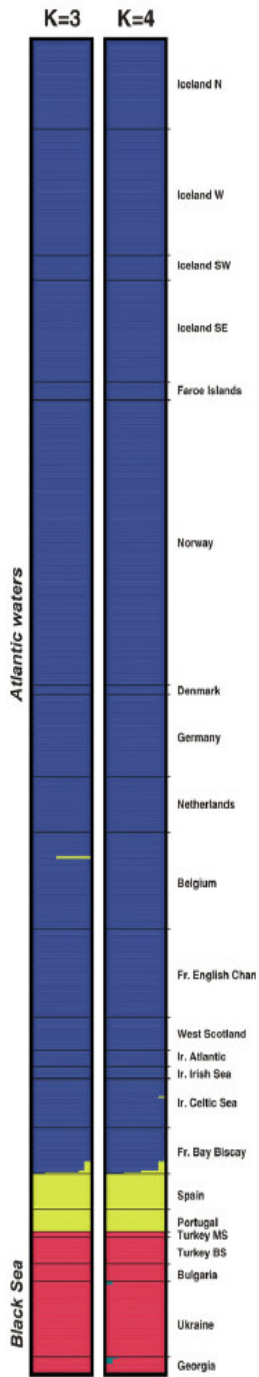
- → omezený tok genů
- → rozrůznění populací

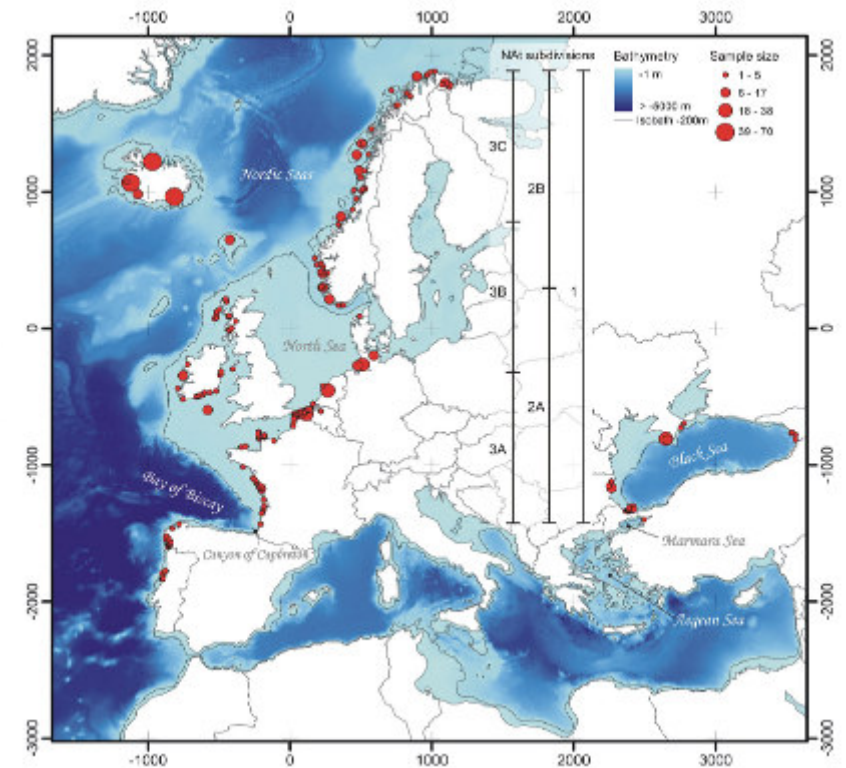

Spatial population genetics

Fontaine et al. 2007

Phocoena phocoena

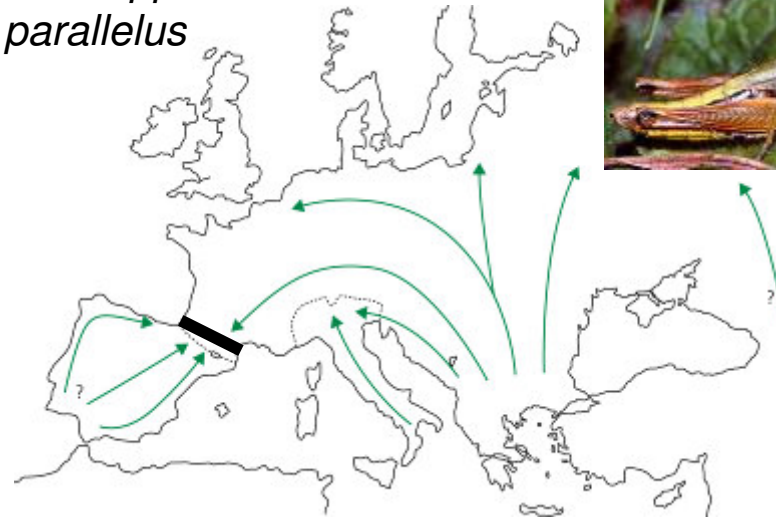

Hybridizace

Sekundární kontakt dříve oddělených populací

- Změny areálu (šíření z refugií)
- Vliv člověka
  - Záměrné vysazení (kachny divoké do Ameriky)
  - Neplánovaný transfer
  - Změna prostředí (kanály, Suezský průplav)

Chorthippus parallelus

A. fasciatus

Aphanius dispar

Hybridní zóny

- Místa, kde se geneticky odlišné populace stýkají a tvoří hybridy (klasická ale přehnaně široká definice)
Zóna je geograficky lokalizována a hybridizace neomezuje integritu rodičovských populací.
- Vyskytují se u řady organismů
- Některé zjevné a dlouho známé (vrány, kuňky), jiné skryté (chromosomální hybridní zóny)

„Asexuals“

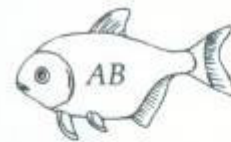
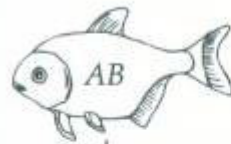
Geneticky totožné

hemiklonální

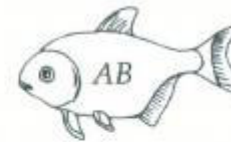
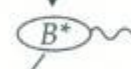

Sekavci:
často gynogenetické linie

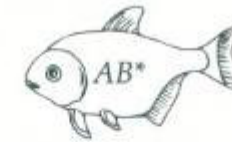
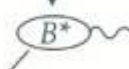
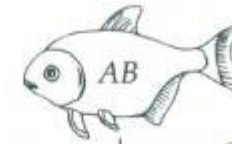
Parthenogenesis

Gynogenesis

Hybridogenesis

Figure 5.4 Three modes of unisexual reproduction in vertebrates. In parthenogenesis, the female's nuclear genome is transmitted intact to the egg, which then develops into an offspring genetically identical to the mother. In gynogenesis, the process is similar, except that heterospecific sperm (indicated by an asterisk) from a related sexual species is required to stimulate egg development. In hybridogenesis, an ancestral genome from the maternal line is transmitted to the egg without recombination, whereas paternally derived chromosomes are discarded pre-meiotically, only to be replaced each generation via fertilization by heterospecific sperm (indicated by asterisk) from a related sexual species. (After Avise et al. 1992c.)

Hybridogeneze:
vodní skokani rodu *Pelophylax*
(dříve v rodu *Rana*)

P. lessonae LL

P. esculentus LR

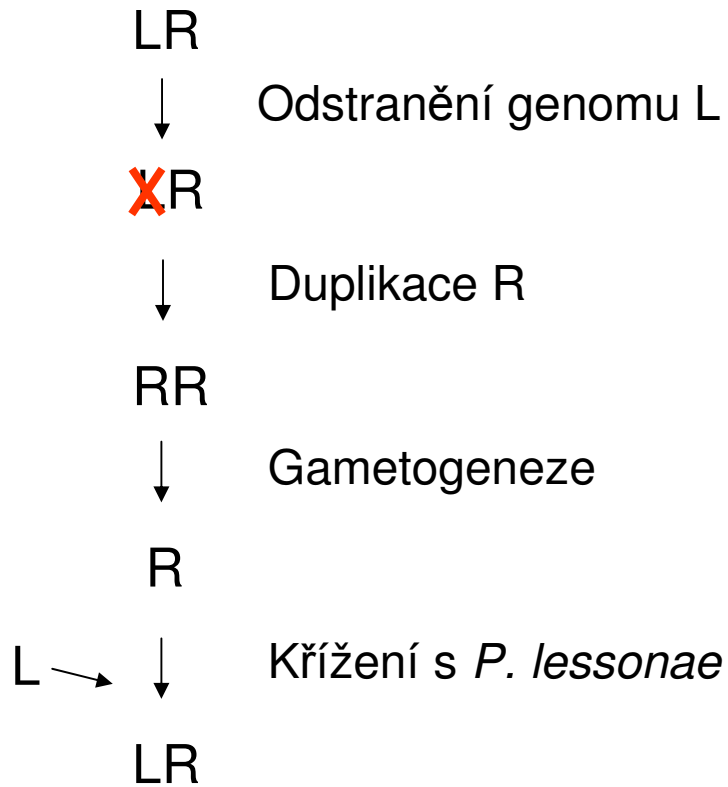
P. ridibundus RR

P. esculentus LR

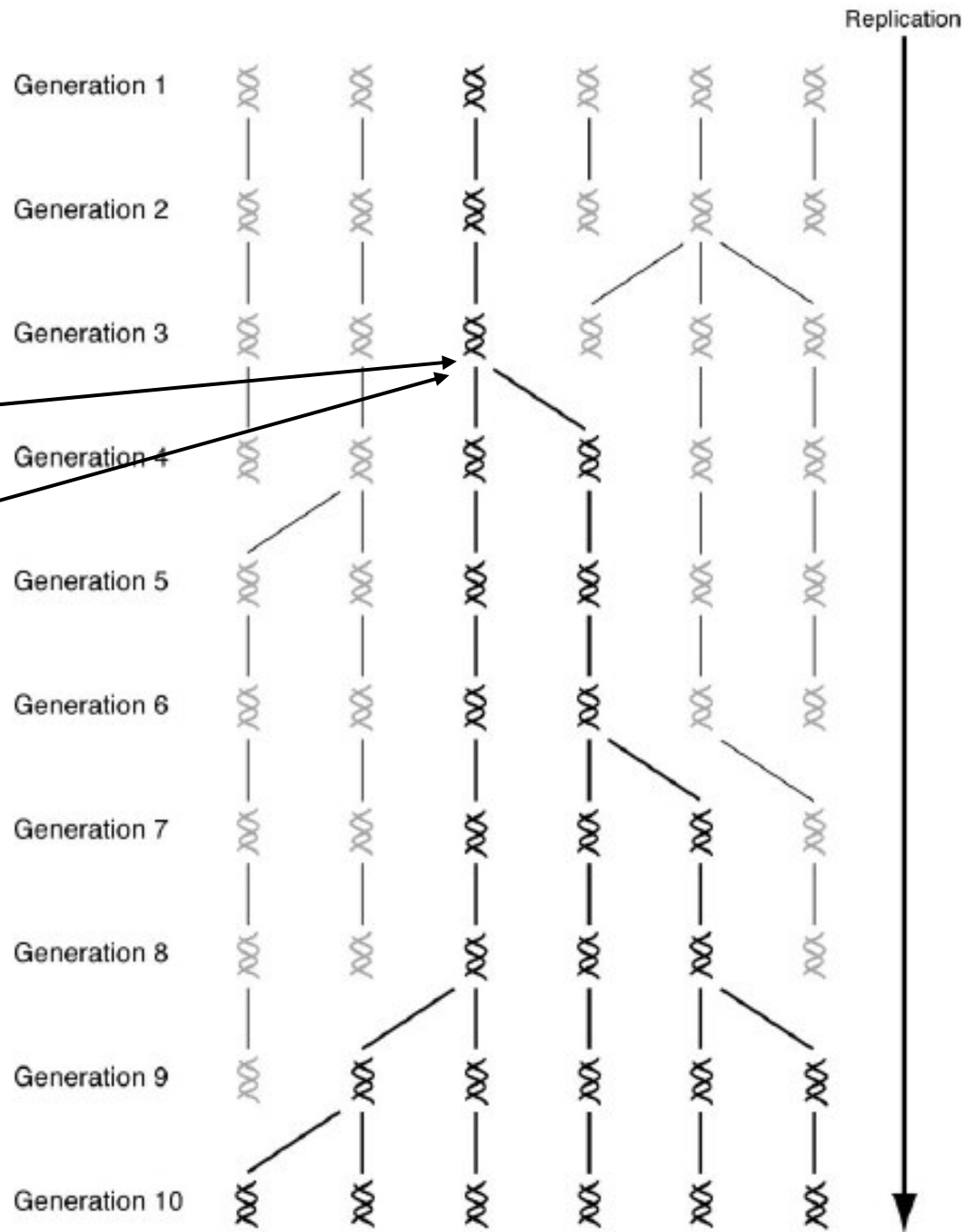
Sympatrie s P. lessonae LL

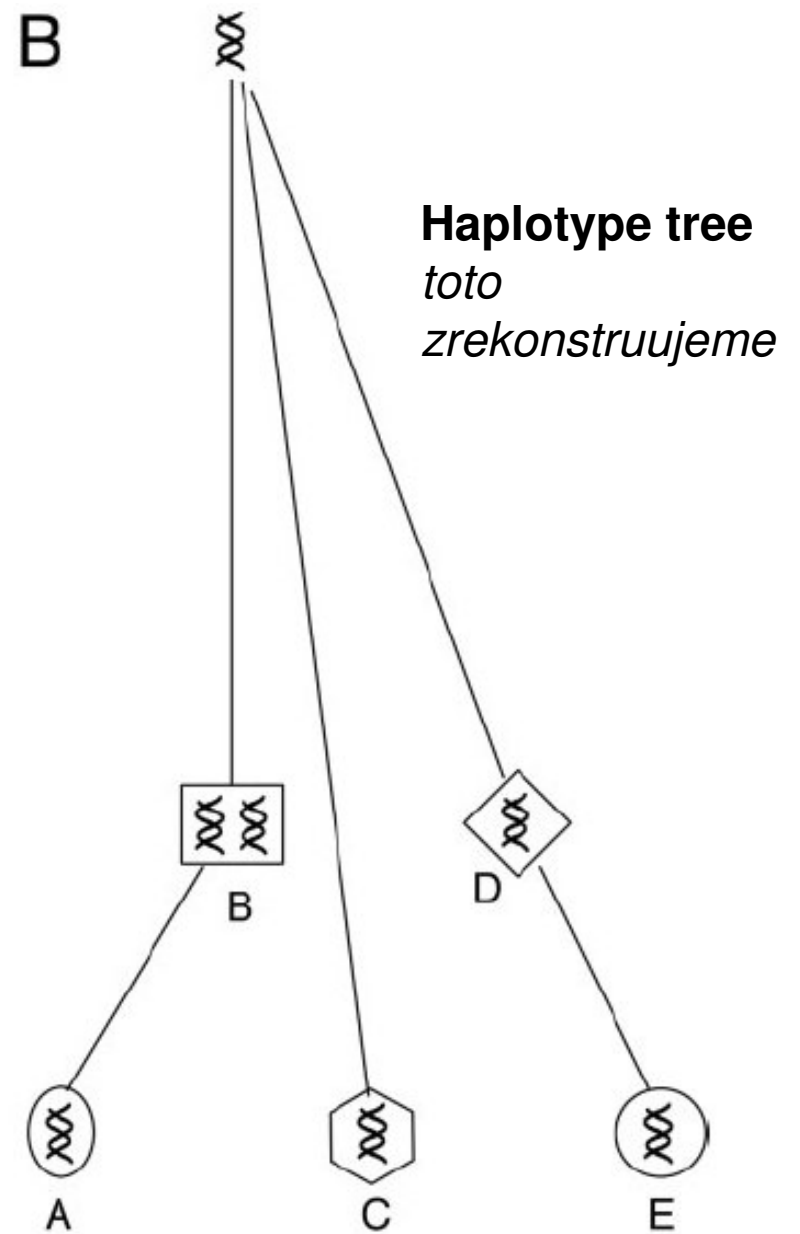
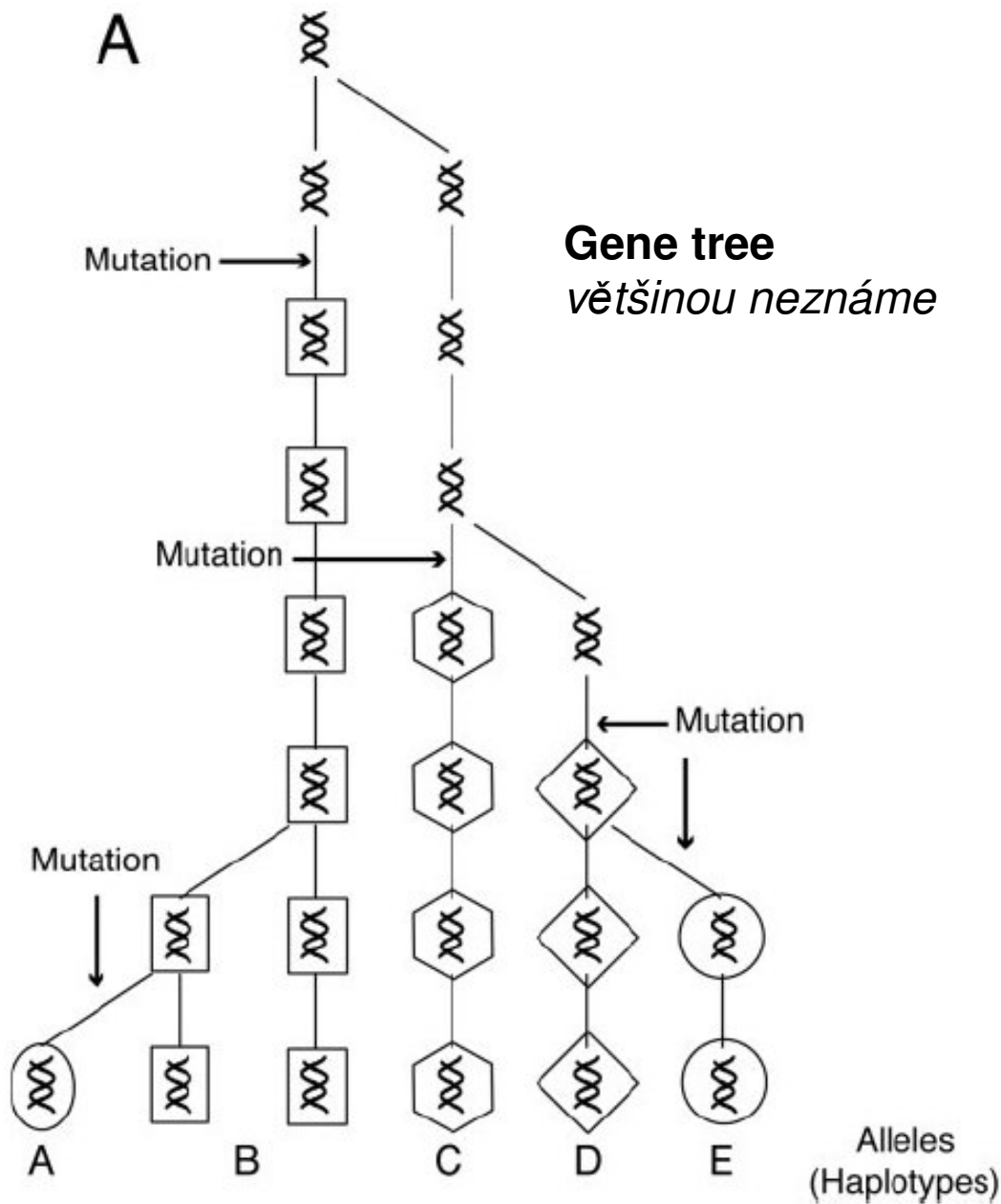

Koalescence

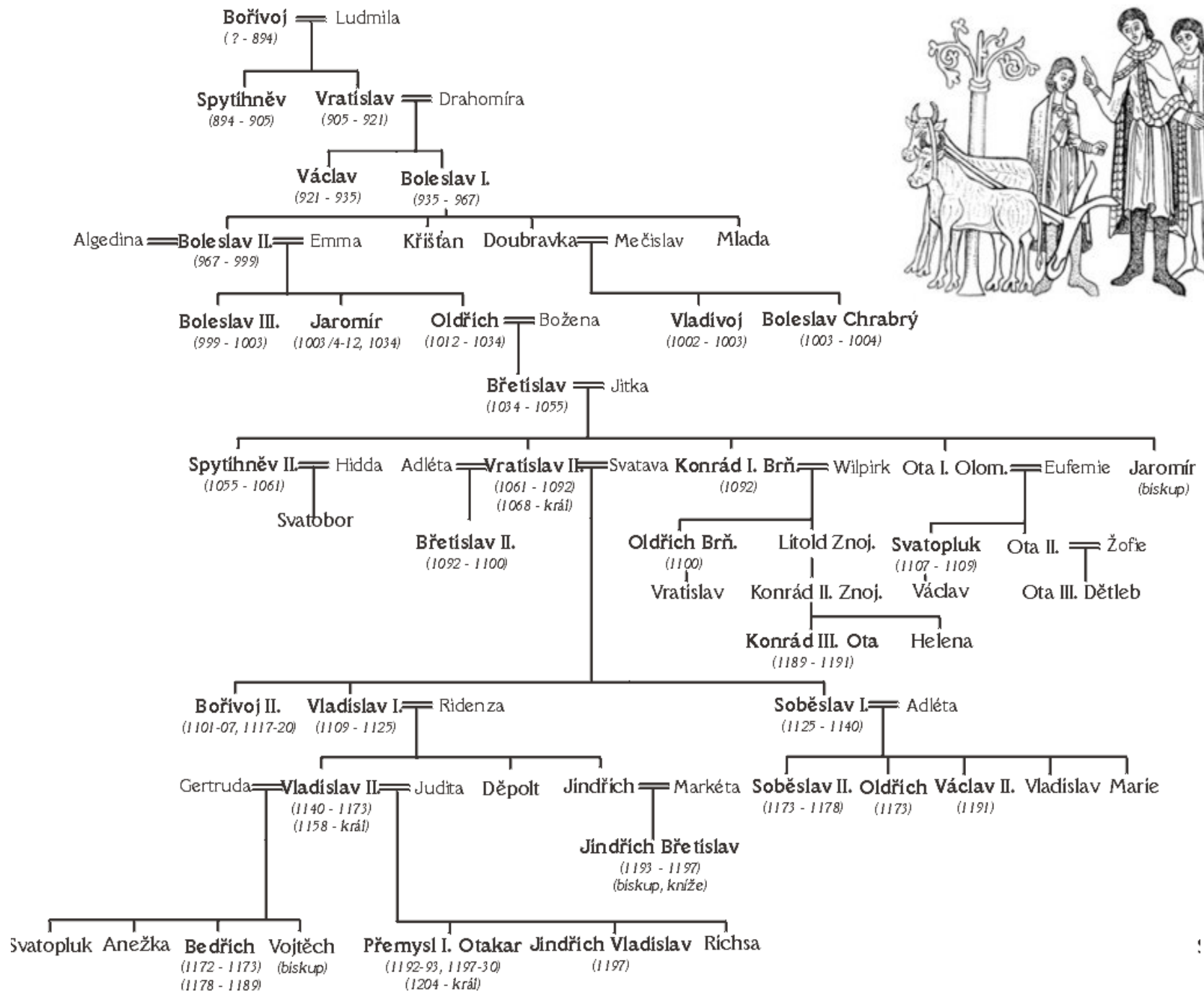
Coalescence
= splynutí linií

MRCA
Most
Recent
Common
Ancestor

Haplotypy (ač mají společného předka) se liší mutacemi

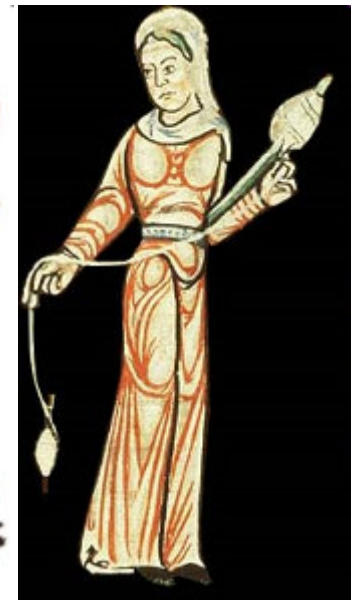
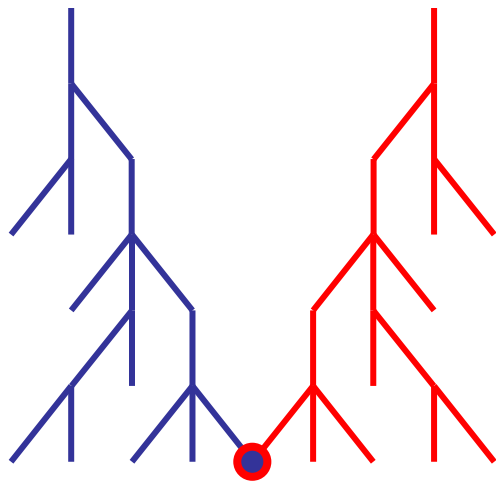

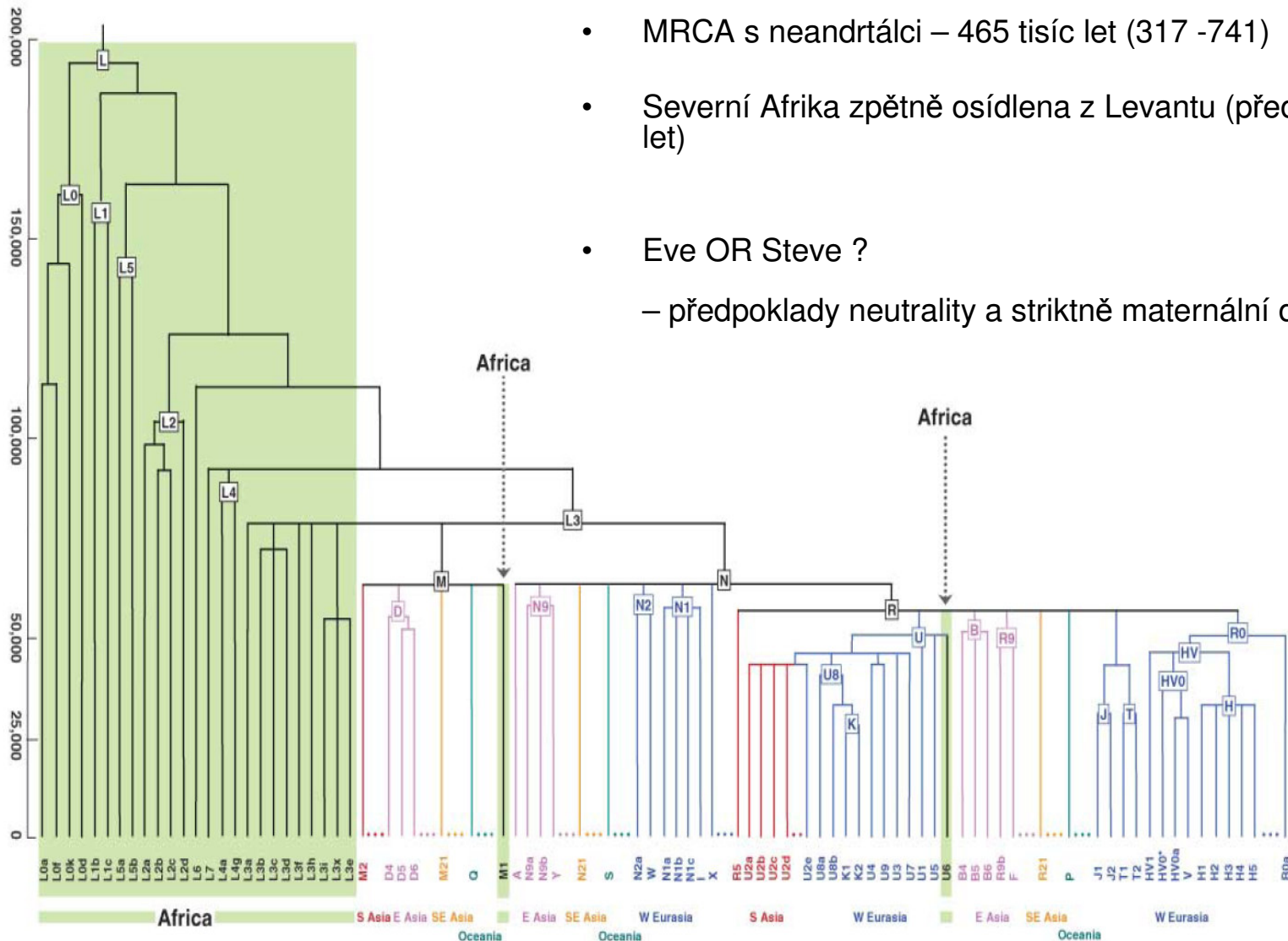
Meč a přeslice

- Rodokmen odpovídá historii chromosomu Y (pokud ovšem ženy nebyly nevěrné)
- Rodokmen přes matky (a pro mtDNA) by byl úplně jiný!
- A jiný bude pro jiné geny

mtDNA a Mitochondriální Eva

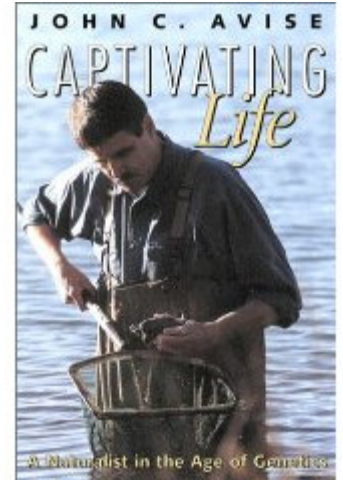
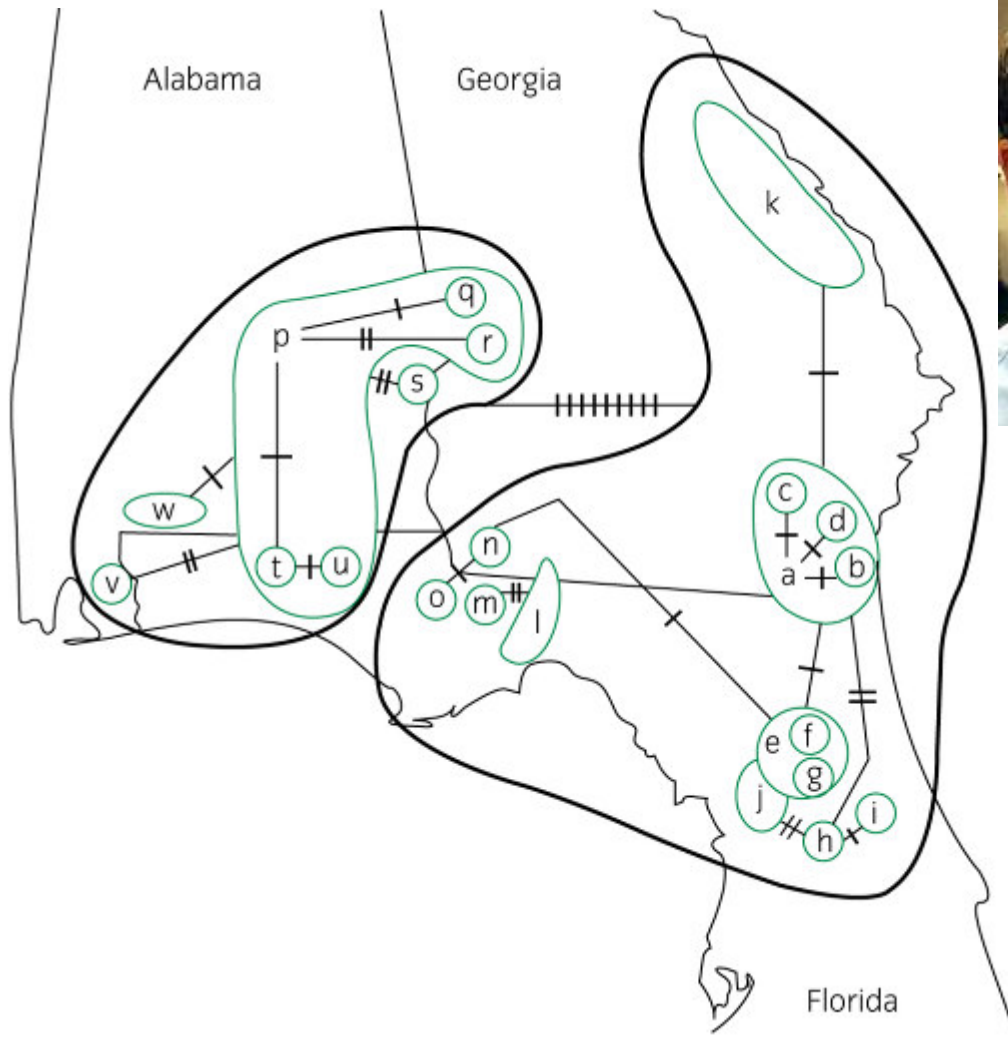
- Větve stromu
  - Afrika
  - jedna z afrických větví - zbytek světa
- MRCA pro mtDNA - 100 až 250 tisíc let
- MRCA s neandrtálci – 465 tisíc let (317 -741)
- Severní Afrika zpětně osídlena z Levantu (před 40-45 tisíci let)
- Eve OR Steve ?
  - předpoklady neutrality a striktně maternální dědičnosti

Phylogeography

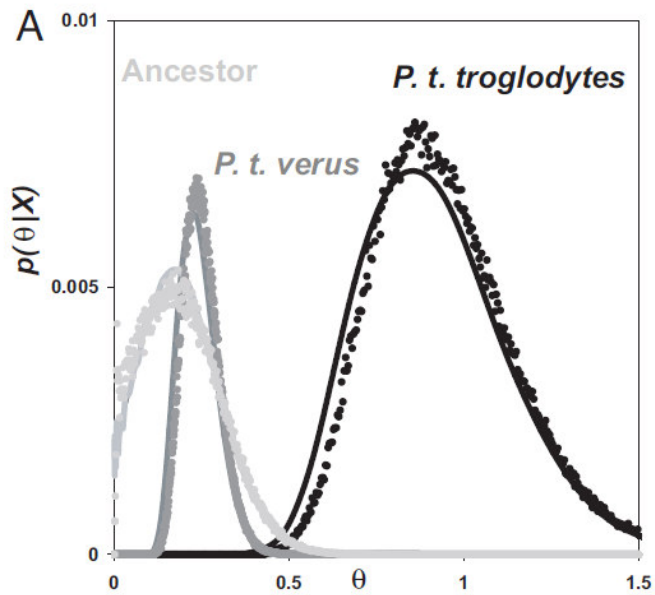
Geomys pinetis (pytlonoš) Avise et al. 1979

maximum parsimony network

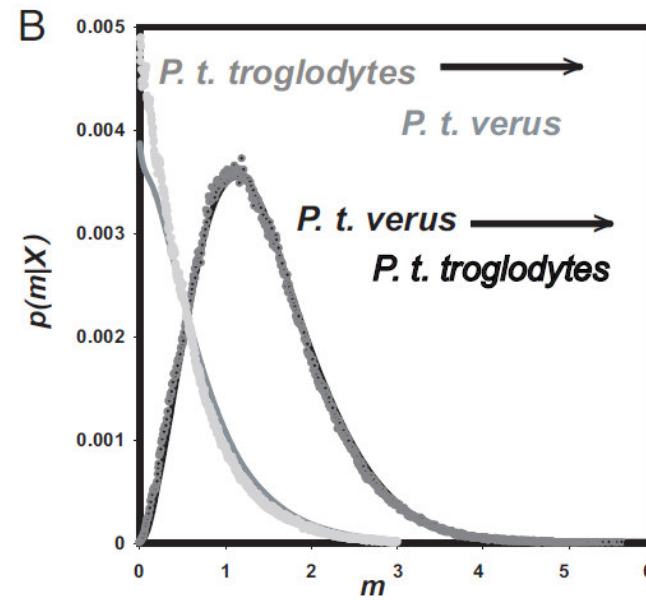

Zbadáno 48 genů

Population size

Migration

Opět přes modely

- Bayesian Skyline Plot
- Změny velikostí populací

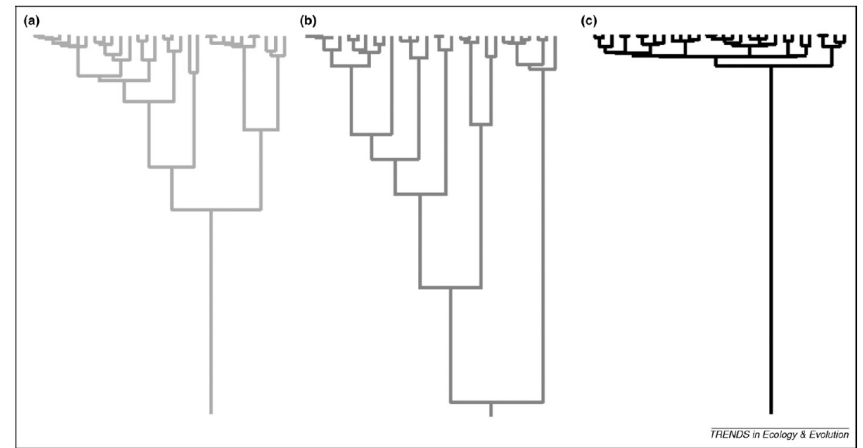
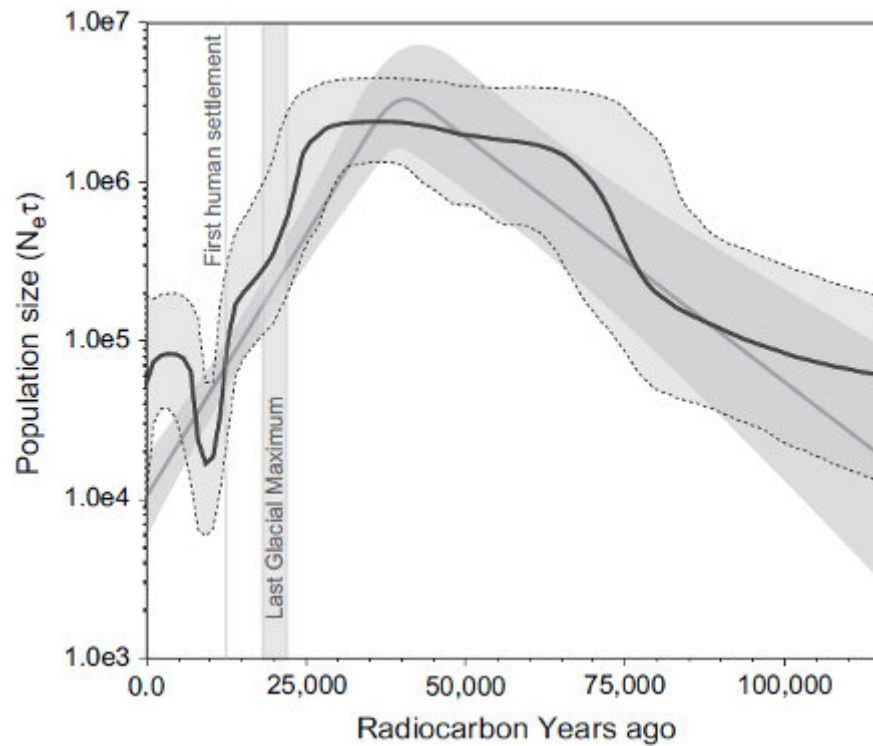

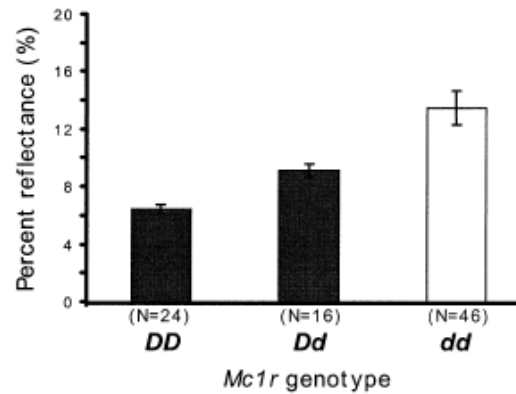
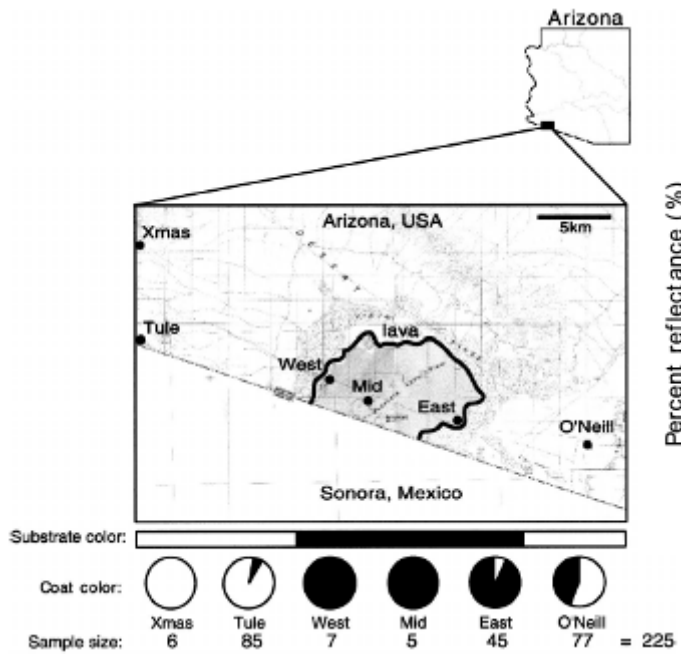
Figure 2. Growth signature in genealogies. Genealogies sampled from (a) constant-size, (b) exponentially shrinking and (c) exponentially growing populations.

Bison priscus

Selekcce

pytlouš
Chaetodipus intermedius

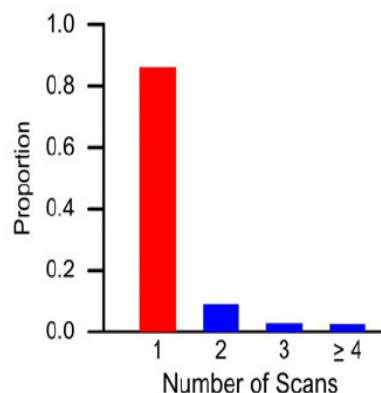
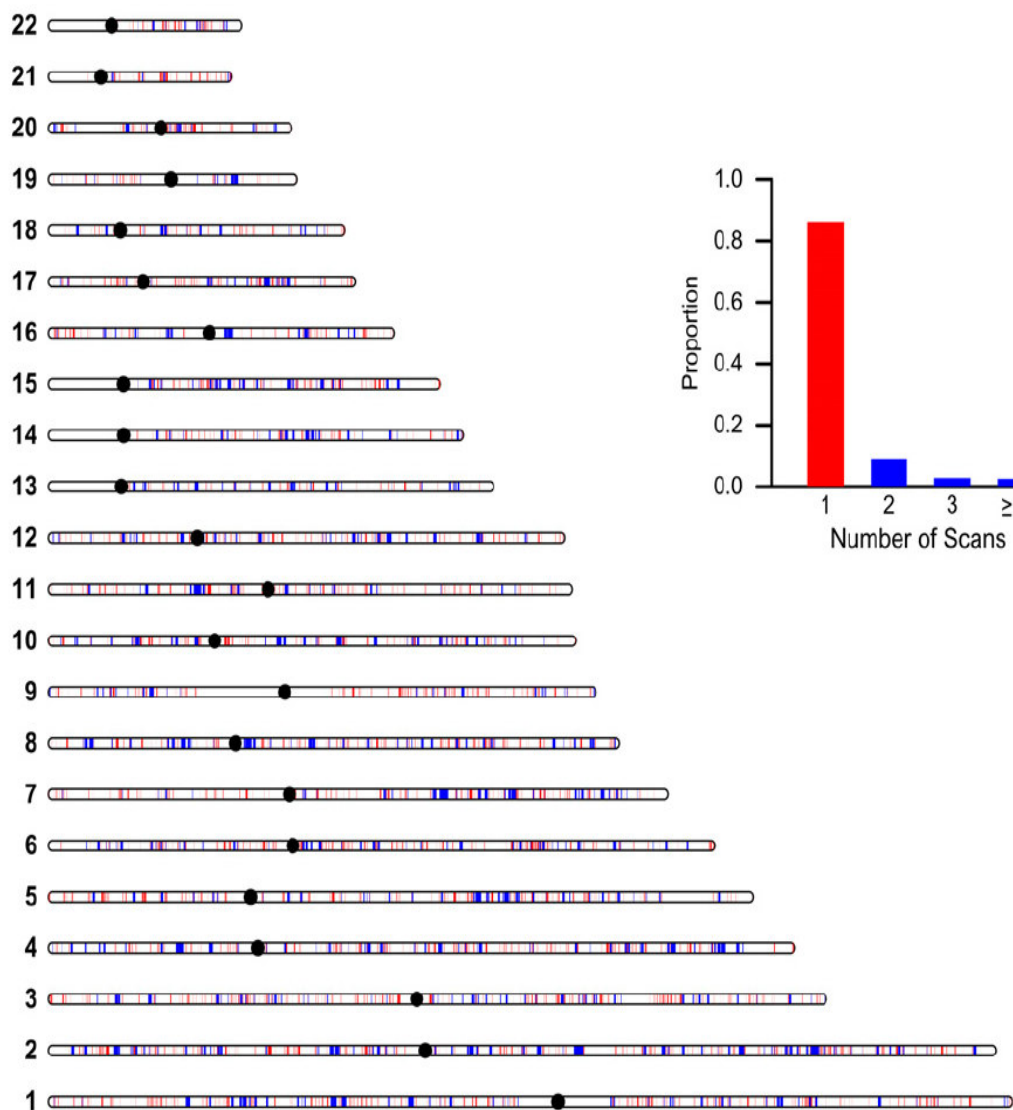

Korelace prostředí – fenotyp – genotyp

Spíše výjimka

Shoda (nepříliš velká) prací detekujících recentní selekci u člověka

Table 2. Enriched PANTHER biological process terms

Biological process	P-value ^a
Protein modification	9.12×10^{-15}
Signal transduction	1.93×10^{-11}
Protein phosphorylation	4.83×10^{-11}
Protein metabolism and modification	7.19×10^{-11}
Developmental processes	2.66×10^{-8}
Olfaction	4.46×10^{-6}
Chemosensory perception	1.53×10^{-6}
Cell adhesion-mediated signaling	3.3×10^{-5}
Nucleoside, nucleotide, and nucleic acid metabolism	1.42×10^{-4}
Cell cycle	1.95×10^{-4}
Cell adhesion	2.61×10^{-4}
Mesoderm development	4.00×10^{-4}
Other metabolism	6.81×10^{-4}
Cell communication	1.06×10^{-3}
Intracellular protein traffic	1.11×10^{-3}
Other intracellular signaling cascade	1.64×10^{-3}
Cation transport	2.17×10^{-3}
Proteolysis	2.41×10^{-3}
Ion transport	2.61×10^{-3}
Neuronal activities	3.72×10^{-3}
Synaptic transmission	6.35×10^{-3}
Transport	6.44×10^{-3}
Carbohydrate metabolism	8.34×10^{-3}
Cell cycle control	9.29×10^{-3}
Other carbohydrate metabolism	9.79×10^{-3}
Protein acetylation	1.21×10^{-2}
Cell surface receptor mediated signal transduction	1.73×10^{-2}
Cell proliferation and differentiation	2.81×10^{-2}
Phosphate metabolism	3.12×10^{-2}

^aP-values were adjusted for multiple testing by Bonferroni corrections.

Nejrůznější funkce, často metabolismus
Často regulační funkce (minimálně 14 %)

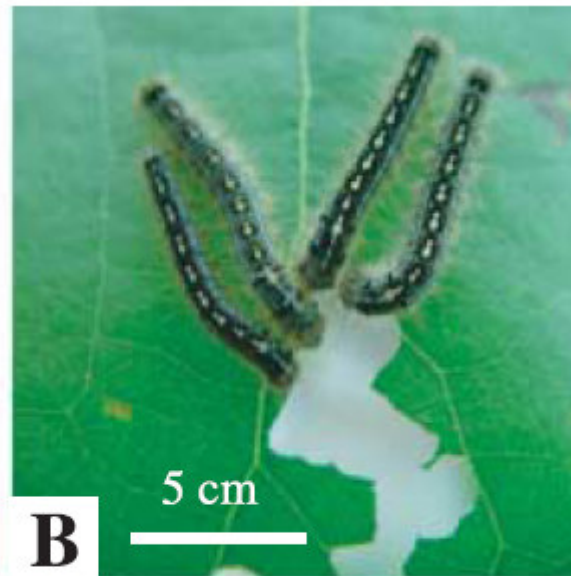
Jaké geny jsou zapnuté?

*Populus
trichocarpa x deltoides*
a *Malacosoma disstria*

bourovec

Ralph et al. 2006

- cDNA microarray
- 15496 genů > 3/4 genomu
- Po 24 hodinách
1191 genů up-regulated
537 down-regulated
- Obrana: endochitinázy, inhibitory proteáz
- Signální funkce
- Transport, metabolismus, regulace transkripce

Transkriptom štěnice

Bai et al. 2011

- Rezistence k insekticidům potvrzení přes Real Time PCR
- Wolbachia

